

на те, що сучасні політики, можновладці, навіть відомчі органи намагаються йти «в ногу з часом», створюючи свої інтернет-сторінки чи профілі у соціальних мережах, даючи тим самим доступ до інформації широким колам суспільства. Мережеві технології активно сприяють зменшенню інституційного впливу на розвиток сучасного суспільства, а одним із факторів, що обмежує можливості отримання і осмисленого аналізу актуальної інформації, буде вже не стільки контроль політичних еліт-посередників, скільки інформаційне перевантаження, «шум» в якому будуть губитися дійсно цінні та об'єктивні повідомлення. Оскільки постійний розвиток кіберпростору породжує нові форми масової політичної поведінки, стає зрозумілим, що даний процес впливатиме на якісну зміну інституційних норм, порядків та сформованих механізмів політичного процесу.

Список використаних джерел

1. Бек У. Общество риска на пути к другому модерну / У. Бек; пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
 2. Докинз Р. Эгоистичный ген / Р. Докинз; пер. с англ. Н. Фоминой. – М.: АСТ: CORPUS, 2013. – 512 с.
 3. Ильин А. Н. Интернет как альтернатива политически ангажированным СМИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.politstudies.ru/article/4596>
 4. Туронко С. Г. Интернет и политический процесс / С. Г. Туронко // Общественные науки и современность. – 2001. – №2. – С.51–63.
 5. Поцелуев С. П. Символическая политика как инсценирование и эстетизация / С. П. Поцелуев // Полис. – 1999. – №5. – С.62–75.
 6. Эйджман И. В. Прорыв в будущее. Социология Интернет-революции / И. В. Эйджман. – М.: ОГИ, 2007. – 384 с.
 7. Monbiot G. The Need to Protect the Internet from «Astroturfing» Growsever More Urgent. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/environment/georgemonbiot/2011/feb/23/need-to-protect-internet-from-astroturfing>
 8. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann. – New-York, 1934. – 362 p.
 9. Westen T. Digital Election Scenario / Westen T. // Elections in Cyberspace: Towards a New Era in American Politics. – Washington, 1996. – P.57–69.
- References
1. Bek. U. Obshestvo ruska na puti k drugomu modernu / U. Bek; per. s nem. V. Sedelnika, N. Fedorovoj. – М.: Progress-Tradicia, 2000. – 354 s.
 2. Dokinz R. Egoistichnyj gen / R. Dokinz: per. s ang. N. Fominoj. – М.: АСТ: CORPUS, 2013. – 512 s.
 3. Iljin A. N. Internet kak aljternativa politicheski angazhyrovannym SMI [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.politstudies.ru/article/4596>
 4. Turonok S. G. Internet i politicheskij process / S. G. Turonok // Obshestvennye nauki i sovremennostj. – 2001. – №2. – S.51–63.
 5. Pocyelyjev S. P. Sumvolicheskaja politika kak inscunirovanie i estetyzacija / S. P. Pocyelyjev // Polis. – 1999. – №5. – S.62–75.
 6. Ejdmann I. V. Proryv v budushee. Socyologija Internet-revoljucii / I. V. Ejdmann. – М.: OGI, 2007. – 384 s.
 7. Monbiot G. The Need to Protect the Internet from «Astroturfing» Growsever More Urgent. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.theguardian.com/environment/georgemonbiot/2011/feb/23/need-to-protect-internet-from-astroturfing>
 8. Lippmann W. Public Opinion / W. Lippmann. – New-York, 1934. – 362 p.
 9. Westen T. Digital Election Scenario / Westen T. // Elections in Cyberspace: Towards a New Era in American Politics. – Washington, 1996. – P.57–69.

Sviderska O. I., a postgraduate student of The Department of Theory and History of Political Science at Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), sviderska.olja@gmail.com

Theoretical and methodological aspects of virtual mass political behaviour in modern societies

The manifestation of virtual mass political behaviour in the era of the Internet expansion has been investigated. Using the analytical method, the following types of

virtual mass political behaviour have been defined and described: astroturfing; flash mob; registration and signing of the electronic petitions; virtual voting; demotivators and media viruses. Some positive and negative aspects of virtual mass behaviour and its impact on the political process have been clarified. Despite the stated impossibility of the Internet's becoming an ultimate tool of communication between large amounts of people, the impact of the Cyberspace is not only getting greater and greater, but is involving people of various age groups. It is becoming the so called «parallel world», where the modern man often stays. So, the Internet can help individual simulate political activity or might play the role of motivational component of the manifestation of political behaviour in a real political process.

Keywords: *astroturfing; flash mob; electronic petitions; virtual voting; demotivators and media viruses.*

Sviderska O. I., соискатель кафедры теории и истории политической науки, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), sviderska.olja@gmail.com

Теоретико-методологические аспекты виртуального массового политического поведения в современных обществах

Исследованы виртуальные проявления массового политического поведения во время распространения Интернета, используя аналитический метод, определены и охарактеризованы такие его виды: астротерфинг; флешмоб; регистрация и подписание электронных петиций; виртуальное голосование; распространение демотиваторов и медиа-вирусов. Выяснены положительные и отрицательные аспекты виртуального массового поведения и его влияния на политический процесс. Несмотря на то, что исследователи говорят о невозможности преобразования Интернета в абсолютный инструмент коммуникации между большими группами людей, влияние киберпространства набирает все больший масштаб и привлекает не только молодежь, но и представителей других возрастных групп. Он становится так называемым «параллельным миром», в котором часто находится современный человек. Также интернет-среда может способствовать симуляции индивидуумом политической активности, или же сыграть для него роль мотивационного компонента проявления политического поведения в реальном политическом процессе.

Ключевые слова: *виртуальное массовое политическое поведение, астротерфинг, политический флешмоб, электронная петиция, виртуальное голосование, демотиватор, медиа-вирус.*

* * *

УДК 165.72:327.29](4–6ЄС)(045)

Тарнавський О. Р.,
аспірант кафедри політології та державного управління,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці),
tarnavskyi.omelian@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ТА ТИПОЛОГІЇ ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ

Метою дослідження є комплексний аналіз процесу формування поняття і типології євроскептицизму як феномену, що вивчається сучасною політичною наукою.

Для досягнення поставленої мети ми використовували наступні дослідницькі методи: історичний, щоби зрозуміти концепт євроскептицизму в історичному контексті; порівняльний – для виявлення відмінностей між різними типологіями дослідженого феномену; синтезу і аналізу – з метою систематизувати та узагальнити отримані результати дослідження.

Результати дослідження показали, що в сучасній політичній науці існує багато типологій євроскептицизму, але класичною вважається та, яка виділяє «жорсткий» і «м'який» євроскептицизм. Було також виявлено основну ознаку будь-якого із типів євроскептицизму – повна або часткова неприязнь/неприйняття ЄС чи/та європейської інтеграції, окремої чи всіх політик ЄС.

Ключові слова: *ЄС, євроінтеграція, євроскептицизм, єврофобія, єврооптимізм, антиєвропеїзм.*

У процесі підготовки та створення Європейського Союзу і після його остаточного формування, серед науковців та активістів громадянського суспільства європейських країн, окрім позитивного сприйняття євроінтеграції почало зароджуватися й протилежне ставлення до неї у вигляді євроскептицизму як однієї із форм опозиції новоствореній організації. З часом ідею євроскептицизму почали використовувати у своїх програмах різні політичні партії. Від них не відставали громадські організації, які пропагували або заперечували євроскептичні позиції у мітингах, зібраннях та в інших

формах публічної діяльності. Така публічна активність викликала інтерес дослідників, які почали вивчати її у наукових працях. Набуття феноменом євроскептицизму інституціоналізованої форми призвело до того, що він трактується сьогодні в політичній науці як політична ідея і науковий концепт.

Не важко помітити, що в тому чи іншому вигляді євроскептичні настрої притаманні й українському суспільству, попри офіційно проголошений курс на європейську інтеграцію нашої держави. Це, у свою чергу, ще більше стимулює нас до вивчення обраної проблематики з тим, щоби достеменно зрозуміти явище євроскептицизму.

Євроскептицизм як суспільно–політичне явище почав проявлятися у Великобританії у 1950–х рр. ХХ століття. Сам термін «євроскептицизм» вперше було вжито у виданні *The Times* в середині 80–х рр. ХХ ст. Тоді йшлося про те, що «корінь євроскептицизму – у позиції Великобританії проти французько–німецького домінування в ЄС» [5, с. 14, 16].

Євроскептицизм спочатку ототожнювали з більш давнім терміном «анти–маркетинг», який означав негативне ставлення людей до участі Великобританії в Європейському Економічному Співтоваристві. У зв'язку з цим, Оксфордський тлумачний словник дає наступне визначення терміну «євроскептики»: «...це особи, які виступають проти тісних зв'язків з ЄС» [7]. Але було би помилково зводити сутність цього явища до критичних настроїв щодо процесів євроінтеграції у одній окремій країні. Вони в тій чи іншій формі поширені у всіх країнах ЄС, мають різні ідеологічні основи та засоби аргументації своєї позиції. Крім того, сприймати дане визначення Оксфордського словника як єдине і остаточне теж не варто, оскільки термін євроскептицизм має значно ширший зміст. Про це йтиметься далі.

Виникнення євроскептицизму є логічним і зрозумілим явищем, навіть більше – нормальним у демократичних суспільствах. Адже воно, власне, демонструє, наскільки та чи інша нація готова приймати чи протистояти різним глобальним катаклізмам, утворенням і викликам. У даному випадку перед європейськими державами на початку 1950–х рр. постав виклик створення нового типу міжнародної організації, яка передбачала вельми тісні стосунки між її членами. При цьому суспільства різних країн побоювалося інколи протилежних наслідків інтеграційних процесів. З одного боку, перед ними з'явилася проблема збереження національного суверенітету, з іншого боку існувала боязнь моноцентричного керівництва ключових держав–засновниць нового утворення – Франції та Німеччини. Українська дослідниця Є. Артьомова вважає, що однією з причин євроскептицизму є панічний страх перед глобалізацією [1, с. 49]. На її думку, він виступає в контексті реакції на глобалізацію з боку політичних партій, що сповідають ліву ідеологію. В такому контексті євроскептицизм постає як форма захисту національної ідентичності. Таке припущення заслуговує на увагу хоча б через те, що питання національної безпеки та ідентичності було важливим не тільки у повоєнний час, але й нині залишається пріоритетним для більшості держав.

Поширення ж євроскептицизму як ідеї та наукової концепції було зумовлено, в т.ч., наявністю великої кількості літератури по цій тематиці, яка виходила на ринок, збираючи різні випадки євроскептицизму.

Практика євроскептицизму була різною: від абсолютної відстороненості/боязні щодо євроінтеграції до часткового заперечення її успішності.

Відколи дослідники почали вивчати євроскептицизм, у них виникло досить багато контроверсійних думок із приводу філософської сутності і типологій євроскептицизму як суспільно–політичного і, що важливо, наукового феномену. Для прикладу, аналізуючи суть і перспективи розвитку даного явища, відомі вчені Пол Тагарт і Алекс Щербяк у своїй праці «Теоретизування євроскептичних партій: проблема визначення, вимірювання і причинність» сформулювали типологію євроскептицизму. У ній вони виділили «твердий євроскептицизм» – незгода з ідеєю Європейського Союзу в цілому, заперечення ідеї європейської інтеграції, небажання участі своєї країни в цьому Союзі; «м'який євроскептицизм», який охоплює значно ширший спектр позицій – боязнь ідеї євроінтеграції, критика окремих її аспектів, відображення опозиційності стосовно конкретних дій ЄС, які не відповідають чи не відповідатимуть інтересам власної держави [8, с. 6, 8]. З того часу більшість вчених, які займаються європейськими студіями, опираються на дану типологію. Тому їй заслужено можна вважати класичною.

На думку П. Тагарта і А. Щербяка, є два спрощених методи оцінки, чи є партія «жорстким євроскептиком» [8, с. 6]. По–перше, якщо назва партії формулюється з приставкою «анти–ЄС». Другий спосіб полягає в тому, що публічна позиція євроскептиків очевидно антиєвропейська і їхня активність іноді виражається в якості умовної підтримки членства в ЄС, але де–факто вони виступають проти членства в ЄС.

«М'який» євроскептицизм вважається таким, коли його прихильники використовують риторику оспорювання стосовно певної європейської проблеми, як частину їх політичного репертуару. Дослідники вважають, що сучасний проект європейської інтеграції рухається вперед, а статус–кво постійно зазнає змін [8, с. 22]. У цьому, на наш погляд, немала заслуга саме євроскептиків, які перманентно критикують ЄС за його недосконалість.

Британські дослідники, представники євроскептичної школи університету Сассекса Роберт Хармсен і Менно Спінг, у своїй книзі «Євроскептицизм: партійна політика, національна ідентичність та європейська інтеграція» абсолютно погоджуються з тим, що євроскептицизм можна і варто ділити на «м'який» і «твердий» [5, с. 18]. Але, водночас, учені, досліджуючи філософські засади британського євроскептицизму, доходять до висновку, що, наприклад, «...євроскептицизм Британії в основному пов'язаний із загальною психікою королівства. Він у собі містить як і післявоєнну образу, так і специфіку національних відносин. Британці вважають, що вони інакші і це теж є складовою причин євроскептицизму» На думку дослідників, ЄС потенційно може позбавити королівство його унітарності і єдності [5, с. 13, 14].

Ентоні Фостер бачить прямий зв'язок між британським євроскептицизмом і національними почуттями інакшості, особливо після 2 світової війни» [4]. Євроскептицизм у Британії можна розглядати загалом з двох позицій: боязні і недолюблюваності всього європейського, не тільки ЄС, і через національну «інакшість» британців [5, с. 150]. На нашу думку, британський євроскептицизм є дійсно особливим і специфічним, і дуже схожий на швейцарський варіант євроскептицизму, який характеризується

традиційним нейтралітетом Швейцарії щодо якихось військових чи/та політичних союзів, зокрема щодо членства в ЄС та НАТО. Тим не менш, на даний момент Великобританія є членом ЄС понад 40 років, що свідчить про відносно невеликий вплив євроскептиків на політику Сполученого Королівства. Хоча червневий референдум 2016 року може суттєво змінити цю ситуацію.

За словами Р. Хармсена і М. Спінгса, з 1992 року тема євроінтеграції стає буденною для всіх країн-членів тодішнього ЄС. На такому ж рівні обговорення був і євроскептицизм. Збільшився також громадський контроль над процесами євроінтеграції. Чим більше розширювався ЄС, тим більше зростав рівень критичного дискурсу євроінтеграції. На думку дослідників, це зумовлено питанням національної безпеки держав-членів. Автори зауважують, що коли йде мова про громадський євроскептицизм у Британії, то слід говорити про пасивний євроскептицизм [5, с. 134, 135]. Тобто, існує багато євроскептичних організацій та активістів громадянського суспільства, але насправді активність свою вони проявляють здебільшого в Інтернеті.

Деяко іншу позицію висловлює інший відомий британський науковець Кріс Флуд у своїй праці «Євроскептицизм: концептуальна проблема». На думку вченого, перше використання терміну «євроскептицизм» засвідчено у 1991 році у Британському Національному Корпусі – збірник 100 мільйонів слів писемного та усного мовлення з широкого кола джерел [3, с. 2]. За його словами, донедавна будь-які наукові праці про євроскептицизм були відсутні. Станом на 2002 рік термін євроскептицизм мав дуже аморфне тлумачення, оскільки відбувалося жваве обговорення його розуміння.

Автор аналізує термін «євроскептицизм» і зазначає, що перша частина цього слова «євро» означає ЄС. Друга ж «скепсис» – сумнів. «Изм», на думку К. Флуда, надає слову ознаки справжнього терміну, яке має конкретне визначення [3, с. 3]. Учений дає таке визначення євроскептицизму: «...погляди і думки, представлені в дискурсах і поведінці (починаючи від участі в організованій політичній акції для голосування на виборах і референдумах і відповіді на опитуваннях громадської думки), які висловлюють сумніви щодо бажання і/або переваг і/або довгострокової життєздатності усього європейського або/та європейської інтеграції в якості мети або в загальних рамках, або в конкретних аспектах цієї структури, інститутів, процесів і політики і / або того, що може або відбудеться в майбутньому» [Там само].

На наш погляд, це досить широке визначення, яке охоплює майже всі аспекти євроскептицизму. Щодо типології явища євроскептицизму, то К. Флуд погоджується із П. Таггартом і А. Щербяком, які, як вже йшлося, виділяють «м'який» і «жорсткий» євроскептицизм.

Конкретизуючи прояв євроскептицизму на практиці, М. Спінгс та Р. Хармсен, відзначають, що загалом євроскептицизм є маргінальним явищем, який підтримується на рівні нижче середнього, і то через побоювання певної частини суспільства щодо вагомості національної валюти власної держави, її безпеки і т.д. у межах ЄС. Але більша частина прихильників ЄС знаходяться в очікуванні нової Європейської соціальної моделі як результату євроінтеграції [8, с. 27].

На сторінках своєї праці вчені переконують, що євроскептицизм обов'язково пов'язує два рівня: європейський

і національний, на яких перетинаються різні інтереси, цінності і т.д., що спричинюють виникнення євроскептицизму. На їх думку, євроскептицизм обмежує просування гомогенності європейського суспільства [8, с. 33].

Класичний поділ євроскептицизму на «жорсткий» і «м'який» є чітким орієнтиром для подальшого розвитку концепції євроскептицизму як наукового феномену. На теперішній час існують також й інші типології, які значно розширюють його, доповнюють і дають можливість чіткіше зрозуміти специфіку та особливості євроскептичних настроїв.

Так, на відміну від інших дослідників, одні із теоретиків євроскептицизму Петр Копекі і Кас Мюдде обстоюють деяко іншу позицію щодо типологізації євроскептицизму. «Хоча ми визнаємо, що початкове визначення євроскептицизму було оптимальним, ми все ще бачимо чотири слабкі місця в розробці даного концепту», – йдеться у їхній праці «Два боки євроскептицизму» [6, с. 300]. По-перше, на їх думку, «м'який» євроскептицизм є надто широким поняттям, відповідно до якого всі розбіжності з будь-яким політичним рішенням ЄС можуть бути включеними в нього. По-друге, відсутнє чітке розмежування між «жорстким» і «м'яким» євроскептицизмом. По-третє, критерії, які використовуються для такої типології, залишаються незрозумілими [6, с. 301]. На погляд цих авторів, так виходить тому, що важко пояснити інші форми євроскептицизму, які все частіше з'являються на практиці. По-четверте, «м'який» і «жорсткий» євроскептицизм не роблять чіткого розмежування між ідеями європейської інтеграції, з одного боку, і Європейським Союзом як втіленням цих ідей на практиці, з іншого боку [Там само]. В результаті, термін «євроскептицизм», на нашу думку, часто помилково приписують партіям та ідеологіям що, насправді є проєвропейськими, а також тим, які по своїй суті різко антиєвропейські.

З огляду на цю проблему, П. Копекі і К. Мюдде запропонували альтернативний спосіб категоризації опозиції ЄС шляхом визначення терміну євроскептицизм по відношенню до інших (партія) позиції щодо «ЄС». Опираючись на визначені Девідом Істоном відмінності між різними формами підтримки політичних режимів, вони розрізняють «дифузну» і «конкретну» підтримку Європейської інтеграції. Під дифузійною підтримкою П. Копекі і К. Муд мають на увазі підтримку загальних ідей європейської інтеграції, що лежать в основі ЄС.

Критерії підтримки європейської інтеграції в цілому, а також скептицизм з приводу європейської інтеграції, на думку вчених, значно спрощують процес розуміння євроскептицизму як такого. Перший вимір, «підтримка ідеї європейської інтеграції», відокремлює єврофілів від єврофобів. Єврофіли вірять в ключові ідеї європейської інтеграції, що складають основу ЄС: узаконене співробітництво на основі об'єднаного суверенітету (політичний елемент) та інтегрована ліберальна ринкова економіка (економічна складова). Єврофілами можуть називатися й ті, хто вбачає у європейській інтеграції проект створення нової наднаціональної держави (наприклад, федералісти), а також ті, хто бачить європейську інтеграцію виключно в економічній точки зору (наприклад, функціоналісти) [6, с. 301].

Єврофоби, у свою чергу, не підтримують (і навіть часто виступають проти) загальної ідеї європейської інтеграції. Вони приймають цю позицію, оскільки

серед них можуть бути націоналісти, соціалісти, або ізоляціоністи, або ж просто тому, що вони вважають, що ідея європейської інтеграції є божевільям перед обличчям різноманітності європейських держав. Правда, щодо останнього критерію, представники знаходяться у меншості. Бо навіть націоналісти часто висловлюють деяку підтримку ідеї співробітництва між європейськими державами. Тим не менш, важливо те, що тут вони не в змозі підтримувати одну або кілька ідей, які передбачають європейську інтеграцію.

К. Флуд особливу увагу приділяє категоріям єврооптиміст, єврореаліст, європесиміст, єврофіл, єврофоб, посилаючись на таких авторів як П. Копекі і К. Мюдде. Єврофілами вони називають людей, що віддані євроінтеграції. Єврофобами – навпаки. Єврооптимісти – ті, які підтримують ЄС на даному етапі його розвитку, європесимісти не вважають, що ЄС функціонує добре і навряд чи функціонуватиме відмінно у майбутньому. П. Копекі і К. Мюдде також виділяють євроентузіастів, які формуються з єврофілів і єврооптимістів. Єврореалісти – це об'єднані єврофіли і європесимісти на ідеологічній основі. Вони не вірять у цілковиту і бездоганну інтеграцію ЄС. І, нарешті, євроскептики – ті, хто не вірить в ідеали європейської інтеграції та користь від участі в ЄС [3, с. 4].

У свою чергу, К. Флуд формує власну типологію прихильників та противників ЄС на основі критерію ставлення до євроінтеграції. Зокрема, він виділяє:

– Реджекціоністів: виступають проти членства в ЄС або участі в якомусь конкретному інституті ЄС.

– Ревізіоністів: виступають за повернення до стану справ, що були перед підписанням великих договорів, або по відношенню до всієї конфігурації ЄС або у ставлення до однієї або декількох політик ЄС.

– Мінімалістів: ті, що приймають статус-кво, але чинять опір подальшій інтеграції або всієї структури ЄС, або ж деяких конкретних сфер ЄС.

– Градуалістів: підтримують подальшу інтеграцію або системи в цілому або певної політики ЄС до тих пір, як процес відбувається повільно і з великою обережністю.

– Реформістів: виступають за конструктивну взаємодію, наголошуючи на необхідності поліпшення однієї або декількох існуючих установ і / або політики.

– Максималістів: підтримують розвиток ЄС, штовхаючи вперед існуючі процеси в напрямку більш високих рівнів інтеграції або/і всієї структури ЄС або деякі конкретні його політики [3, с. 5].

Пропонуючи таку типологію, К. Флуд уточнює, що він не намагався здійснити ідеологічну типологію прихильників чи противників ЄС. Тобто, поділ відбувався на основі конкретних дій. І ті чи інші дії можуть вчиняти як політичні партії правого, лівого крила, так і окремі індивіди, незалежно від політичної орієнтації. Але це не означає, що критерій ідеології потрібно взагалі відкинути. К. Флуд вважає, що при розгляді ставлення до ЄС, потрібно аналізувати різні фактори: ідеологію, політичний аспект, інституційні чинники, національний розподіл партій, груп тиску [3, с. 6].

На сторінках своєї праці, К. Флуд запитує, які географічні рамки євроскептицизму, адже приставка «євро» може стосуватися як Європи загалом, так і ЄС зокрема. Там же дає відповідь: «коли ми говоримо про євроскептицизм, то розуміємо під ним скептицизм щодо ЄС (EU-scepticism)» [3, с. 6, 18].

На думку П. Таггарта і А. Щербяка, євроскептицизм як правило, використовується в ролі загального, всеохоплюючого терміну, що герметизує різномірне розширення відносин, які виступають проти європейської інтеграції в цілому і перебувають в опозиції до ЄС зокрема. Дослідники визнають, що інші політологи, які намагалися запозичувати і адаптувати термін для аналізу впливу європейської інтеграції на внутрішню політику і партійні системи національних держав, зіткнулися з низкою концептуальних труднощів [8, с. 6].

Однак, подібні ускладнення намагався подолати К. Флуд, спробувавши зрозуміти філософську та ідеологічну основу євроскептицизму. Дослідник вважає, що на відміну від націоналізму, «ЄС-скептицизм» є чисто негативним поняттям, як антикапіталізм, антимілітаризм або антисемітизм. У політичному і економічному дискурсі, переконаний К. Флуд, євроскептицизм є ідеєю, яка фокусує весь негатив, спрямований у бік ЄС. На ступінь радикальності євроскептицизму впливають багато факторів, серед яких є і національні політичні особливості [3, с. 8].

Ліві євроскептики, наголошує автор, атакують ЄС на підставі його прихильності до ліберального капіталізму, дерегулюванню, вільній торгівлі і глобалізації. Всі ліві групи вимагають перерозподілу, соціальної Європи з основним розширенням економічних прав трудящих, сильною підтримкою для державного сектора, державних послуг, соціального забезпечення і основних досягнень в області захисту навколишнього середовища. Всі виступають за більш відкрите європейське громадянство: вони заперечують Шенген-зону, оскільки вона має занадто обмежувальний характер і винятковість у намірах в напрямку потенційних іммігрантів і прохачів притулку. Всі захищають необхідність повністю демократизувати Європу, яка дає повний простір для прийняття рішень на національному та регіональному рівнях, а також на наднаціональному рівні, з важливим аспектом підзвітності національних парламентів власним суспільствам [3, с. 9].

Автор помічає також відмінність серед євроскептиків у Франції, де «зелені єврофедералісти» виступають за захист національних інтересів і віддають перевагу конфедеративній інтергаверменталістській моделі ЄС. Натомість ліві євроскептики, як вище зазначалося, навпаки прагнуть розширити кордони ЄС і не обмежуватися Шенген-зоною. К. Флуд пояснює позицію лівих євроскептиків тим, що вони ставлять перед ЄС такі ж вимоги, як перед державою загального добробуту.

Цікавим є твердження Кріса Флуда, що євроскептицизм не є ідеологією, а лише ідеєю і підходом основної ідеології, і останній знаходиться на окраїні однієї із них. З ним, безперечно, можна погодитися.

Отож, класичний поділ євроскептицизму на «м'який» і «жорсткий» під впливом наукових пошуків різних вчених зазнав серйозних доповнень. Безсумнівно, фундаментом варто визнати саме первинну типологію, яку критикували, наслідували і брали за основу для визначення інших типів євроскептицизму.

Висновки. Євроскептицизм є доволі новим поняттям як в інформаційному просторі, так і в науковому обігу. Воно має багато значень, але всі вони в кінці кінців мають на увазі одне – невіра, недовіра, сумнів, дорікання всьому, що стосується Європейського Союзу, європейської інтеграції тощо. У цьому власне і полягає зміст даної наукової категорії та суспільно-політичного феномену.

Очевидно, що термін євроскептицизм носить публіцистичне походження, але через велику увагу науковців за останні 20 років, він все частіше стає об'єктом наукових досліджень. За цей час учені узгодили розуміння щодо самого терміна, в якому «євро» означає ЄС, а «скептицизм» – сумнів. Більшість дослідників та експертів з європейських студій вважають, що будь-який сумнів певної держави-члена ЄС щодо європейських інституцій є проявом євроскептицизму. У книзі Ентоні Форстера «Євроскептицизм в сучасній британській політиці. Опозиція Європі в консервативній та лейбористській партіях з 1945 р.» автор зазначає, що Уїнстон Черчилль, Гарольд Вільсон, Маргарет Тетчер, всі вони були євроскептиками, хоча і кожен по-своєму [4]. Це, у свою чергу, дає підстави висловитись, що концептуальні межі розуміння сутності даного поняття поки що недостатньо вивчені і багатьма науковцями трактується по-різному.

Тому станом на сьогоднішній день зміст поняття євроскептицизм та визначення його ідеологічних засад є неоднозначними, а, отже, не повною мірою, а часом і помилково зрозумілими. Але, посилаючись на авторів проаналізованих праць, тим не менш, можемо з упевненістю сказати, що дане поняття/явище фокусується на ідеях, думках, діях, що спрямовані на якусь критику, неприйняття і зневіру стосовно Європейського Союзу. У цьому ракурсі також немає сумніву, що євроскептицизм стосується не Європи загалом, а саме ЄС як інтеграційного об'єднання. Ідейні натхненники і послідовники даної концепції, ймовірно, навіть не передбачали, наскільки широкого розголосу набуде євроскептицизм у майбутньому. Але з іншого боку, все таки, це логічний процес, коли громадянська чи інша активність населення ЄС, спрямована на спротив останньому, викликають зацікавленість наукових діячів. Так сталося і з євроскептицизмом, спочатку як із суспільно-політичним явищем, а тепер вже як із науковим концептом.

Типології євроскептицизму та їх невелика кількість демонструють те, що даний концепт і суспільне явище є досить неоднозначним та контроверсійним серед науковців, що власне сприяє породженню нових підходів до його вивчення і нових типологій для його валідної класифікації. Теоретичне протистояння поміж дослідниками, в результаті, призводять до чіткішого розуміння і сприйняття досліджуваного явища. Ідейні засади євроскептицизму, з огляду на проаналізовані типології, можна визначити як такі, що базуються на неприйнятті та протидії Європейському Союзу як політичного, економічного та культурного об'єднання держав. Деякі вчені, вивчаючи концепт євроскептицизму, намагаються виходити з національних особливостей різних держав. На наш погляд, це, з одного боку, виправданий підхід, оскільки дозволяє оцінити причини і напрямки розвитку євроскептичних настроїв у країн-членів ЄС. З іншого боку, євроскептицизм, ймовірно, варто досліджувати як комплексне явище, притаманне сучасному розвитку Європейського Союзу. Можливо, саме інституції та певні процеси в ЄС призвели до виникнення євроскептицизму. Ця гіпотеза потребує подальшої перевірки.

В Україні суспільно-політичний феномен євроскептицизму поки що не має якогось чіткого розуміння як, наприклад, на Заході. Ба більше, в українському суспільстві багато хто його навіть не розуміє.

Однак, варто визнати, що самі прояви євроскептицизму простежуються. Однією із особливостей українського типу «євроскептицизму», на наш погляд, є те, що він характеризується не сумнівом українців щодо надійності ЄС, його інститутів чи, власне, безпеки національного суверенітету у контексті євроінтеграції України, збереження власної самобутності, що характерно для багатьох держав-учасниць ЄС, а, що дійсно важливо, сумнівом щодо потенційного вступу України до ЄС, прийняття нашої держави у лави країн-членів ЄС і т.д. Така ситуація цілком претендує на науковий розгляд і з цієї позиції може сформуватися окремий тип євроскептицизму, який буде базуватися на самопозиціонуванні держав, які не є членами ЄС, але прагнуть ними стати. Дане припущення може слугувати предметом подальших наукових досліджень у цій галузі.

Список використаних джерел

1. Арт'омова Є. С. Євроскептицизм у сучасному геополітичному дискурсі Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.03.03 / Є. С. Арт'омова; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 20 с.
2. Нечаюк І. О. «Євроскептицизм» у процесі європейської інтеграції (друга половина XX – початок XXI ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Нечаюк Інна Олексіївна; Дип. акад. України при М-ві закордон. справ України. – К., 2013. – 20 с.
3. Flood C. Euroscepticism: a problematic concept [Electronic source] / Chris Flood // UACES. – 2002. – Access mode: <http://uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf>.
4. Forster A. Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties Since 1945 [Electronic source] / Anthony Forster // Psychology Press. – 2002. – Access mode: https://books.google.com.ua/books/about/Euroscepticism_in_Contemporary_British_P.html?id=8ozm8EJ3Tl8C&redir_esc=y.
5. Harmsen R. Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration / R. Harmsen, M. Spiering. – New York, Amsterdam, 2004. – 291 p. – (European Studies). – (An Interdisciplinary Series in European Culture, History and Politics; book 20).
6. Kopecky P. The Two Sides of Euroscepticism [Electronic source] / P. Kopecky, C. Mudde // European Union Politics. – 2002. – Access mode: <http://eup.sagepub.com/content/3/3/297.full.pdf>.
7. Oxford Learners Dictionaries [Electronic source]. – 2016. – Access mode: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
8. Taggart P. Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality [Electronic source] / P. Taggart, A. Szczerbiak // Sussex European Institute. – 2003. – Access mode: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-12.pdf&site=266>.

References

1. Art'omova Ye. S. Jevroskeptycyzm u suchasnomu geopolitychnomu dyskursi Jevropejs'kogo Sojuzu: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 21.03.03 / Ye. S. Art'omova; Dnipropetr. nac. un-t im. O. Gonchara. – Dnipropetrovs'k, 2014. – 20 s.
2. Nechajuk I. O. «Jevroskeptycyzm» u procesi jevropejs'koi' integracii' (druga polovyna XX – pochatok XXI st.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Nechajuk Inna Olexsii'vna; Dyp. akad. Ukrai'ny pry M–vi zakordon. sprav Ukrai'ny. – K., 2013. – 20 s.
3. Flood C. Euroscepticism: a problematic concept [Electronic source] / Chris Flood // UACES. – 2002. – Access mode: <http://uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf>.
4. Forster A. Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties Since 1945 [Electronic source] / Anthony Forster // Psychology Press. – 2002. – Access mode: https://books.google.com.ua/books/about/Euroscepticism_in_Contemporary_British_P.html?id=8ozm8EJ3Tl8C&redir_esc=y.
5. Harmsen R. Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration / R. Harmsen, M. Spiering. – New York, Amsterdam, 2004. – 291 p. – (European Studies). – (An Interdisciplinary Series in European Culture, History and Politics; book 20).
6. Kopecky P. The Two Sides of Euroscepticism [Electronic source] / P. Kopecky, C. Mudde // European Union Politics. – 2002. – Access mode: <http://eup.sagepub.com/content/3/3/297.full.pdf>.

7. Oxford Learners Dictionaries [Electronic source]. – 2016. – Access mode: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.

8. Taggart P. Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality [Electronic source] / P. Taggart, A. Szczerbak // Sussex European Institute. – 2003. – Access mode: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-12.pdf&site=266>.

Tarnavskiy O. R., graduate student of the Department of Political Science and Public Administration, Chernivtsi National University Yuri Fedkovych (Ukraine, Chernivtsi), tarnavskiy.omelian@gmail.com

The formation of concept and typologies of Euroscepticism

The aim of the research lies in a comprehensive analysis of a formation process of the concept Euroscepticism and its typologies as a phenomenon being studied by a modern political science.

We used the following research methods in order to achieve the aim: historical – to understand the concept euroscepticism in a historical context; comparative – to identify differences between the various typologies of the chosen phenomenon; method of synthesis and analysis – to organize and summarize the results of the study.

The results showed that there were a lot of typologies of euroscepticism in modern political science, however the classic typology was the one that separate «hard» and «soft» euroscepticisms. It was also found out the major sign of any type of Euroscepticism – full or partial hostility/rejection of the EU and/or European integration, one or all of the EU policies.

Keywords: the EU, European integration, euroscepticism, europhobia, eurooptimism, anti-europeanism.

Тарнавський Е. Р., аспірант кафедри політології та державного управління, Черновицький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці), tarnavskiy.omelian@gmail.com

Формирование понятия и типологий евроскептицизма

Целью исследования является комплексный анализ процесса формирования понятия и типологий евроскептицизма как феномена, который изучается современной политической наукой.

Для достижения поставленной цели мы использовали следующие исследовательские методы: исторический, чтобы понять концепт евроскептицизма в историческом контексте; сравнительный – для выявления различий между разными типологиями исследованного феномена; синтез и анализа – с целью систематизировать и обобщить полученные результаты исследования.

Результаты исследования показали, что в современной политической науке существует много типологий евроскептицизма, но классической считается та, которая выделяет «жесткий» и «мягкий» евроскептицизм. Было также обнаружено основной признак любого из типов евроскептицизма – полная или частичная неприязнь/непритязие ЕС и/или европейской интеграции, отдельной или всех политик ЕС.

Ключевые слова: ЕС, евроинтеграция, евроскептицизм, еврофобия, еврооптимизм, антиевропеизм.

* * *

УДК 327

Чорна Л. В., кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри філософії, теорії та історії державного управління, Національна академія державного управління при Президентіві України (Україна, Київ), lika7@ukr.net

АЛГОРИТМ ЗЛОВЖИВАННЯ СУСПІЛЬНИМИ ІДЕАЛАМИ

Аналізуються основні ознаки викривлення суспільних ідеалів, що є основною передумовою деформації політичної і правової свідомості суспільства. Розглянуто особливості перетворення ідеалу на утопію, підміни істинних ідеалів хибними, застосування насильницьких методів для втілення ідей суспільного розвитку. Показано можливі вияви антиісторизму в обраному контексті. На підставі проведеного дослідження сформульовано алгоритм зловживання суспільними ідеалами та наведено основні положення, необхідні для коректного розуміння суспільного ідеалу, а також для запобігання повної відмови від нього.

Ключові слова: ідеал, суспільний ідеал, утопія, нігілізм, державотворення, суспільний розвиток.

Останнім часом Україна зіткнулася з великою кількістю проблем, що підлягають невідкладному вирішенню задля забезпечення можливості продовжувати державотворчі суверенні процеси. Серед першочергових

завдань суспільного розвитку задекларовано такі питання, як розвиток громадянського суспільства, збереження територіальної цілісності, відновлення довіри до усіх гілок державної влади, підвищення рівня політичної та правової свідомості громадян. Проте на фоні вирішення наведених проблем зовсім замало уваги приділяється пошуку кореневої причини їх виникнення. Нажаль, можна констатувати, що усі заходи з покращення суспільного життя починаються з трансформації наслідків, а не усвідомлення істинних глибинних передумов кризових явищ. Так, усі державні події, що мають місце в Україні протягом останніх десятиріч, відбуваються на небезпечному фоні масового скепсису та нігілізму, можна сказати за наявності певних ознак деформації суспільної свідомості. Намагаючись покращити певні зовнішні умови суспільного життя, усі зусилля прикладаються до зміни форми, тоді як зміст та внутрішні процеси або залишаються поза увагою, або на них просто-напросто не вистачає часу в сучасній неспокійній державній атмосфері. Разом з тим, ніщо не залишається на місці. Як відомо, в нашому дуальному світі все рухається в двох напрямках: розвитку або деградації, еволюції або інволюції. Отже, і процеси, що мають місце у людській свідомості не є сталими. Говорячи про нинішню ситуацію в Україні, слід в першу чергу звернути увагу на таку «базову умову» успішності будь-яких державних реформ, як стан суспільної свідомості. Як зазначено вище, найскравішими рисами нинішньої суспільної свідомості є скепсис, зневірення та нігілізм, які водночас є наслідками усього історичного минулого незалежної України, та поряд з цим і причинами гальмування подальшого суспільного розвитку. Адаже за відсутності віри народу у потенціал держави та її владних представників, досить складно втілити будь-які, навіть найширші, задуми з покращення суспільного життя.

Дослідженню проблеми розуміння феномену ідеалу та поняття суспільного ідеалу присвятили роботи С. М. Булгаков [1], Е. В. Ільєнков [2], В. Краус [3], І. Кант [4], П. І. Новгородцев [5], Є. М. Трубецької [6], С. Л. Франк [7]; сучасні вітчизняні філософи та політологи: В. Ю. Барков [8], В. П. Заблоцький [9], В. О. Корнієнко [10], Т. В. Розова [11], З. Ф. Самчук [12], М. Т. Степико [13]; сучасні зарубіжні дослідники: О. М. Величко [14], Г. Г. Володзаров [15], Ю. Габермас [16], В. А. Лекторський [17], С. В. Мяснікова [18], І. С. Шатіло [19] та багато інших.

Разом з тим, в українській науці державного управління не достатньо уваги приділено філософському осягненню даного питання, особливо в контексті його ролі в суспільному розвитку та державотворенні, що й зумовило обрання зазначеної проблематики для подальшого вирішення важливих наукових та практичних завдань в цій сфері.

Мета статті. На підставі наведеного, в силу обмеженості обсягу даної наукової статті, пропонується осмислити проблему відмови від суспільного ідеалу як одну з основних причин критичного стану людської свідомості, що завжди буде перепоною на шляху позитивних соціальних змін. З цією метою на основі теоретичного аналізу буде показано алгоритм зловживання суспільними ідеалами як передумову нігілістичного мислення. Вивчення даного питання буде проведено з використанням загальнонаукових методів системного і структурного аналізу, принципу історизму. Результати